

تحلیل عوامل اثرگذار بر توسعه پایدار عشایر کوچنده

(مطالعه موردی: ایل نوئی، طایفه زیلایی شهرستان چرام، استان کهگیلویه و بویر احمد)

چکیده

زندگی عشایری و شیوه کوچ‌نشینی به عنوان اولین نظام اجتماعی جامعه بشری، با وجود نقش به سزایی که در توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور دارند، با چالش‌های متعددی مواجهه بوده که شیوه زندگی کوچ‌نشینی را به سمت اضمحلال و افول سوق می‌دهد. این نوع جوامع، به دلیل ویژگی‌های خاص خود از جمله ابتدایی بودن زندگی آنان وضعیت اقتصادی نابسامان، سطح نامطلوب زندگی، سطح پایین فناوری، پایین بودن سطح سواد و... دارای مشکلات عدیده‌ای است و نیازمند توجه و شناخت هرچه نارسایی‌های مربوط به این قشر و توسعه آن می‌باشد. هدف از این تحقیق بررسی پایداری عشایر کوچنده شهرستان چرام در ابعاد توسعه پایدار (اقتصادی، اجتماعی و محیطی) می‌باشد. نوع تحقیق کاربردی می‌باشد، روش تحقیق به صورت توصیفی-تحلیلی می‌باشد. روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه و مصاحبه)، جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات از (آزمون T تک نمونه‌ای) استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق را عشایر کوچنده ایل نوئی که بالغ بر ۷۶۰ خانوار کوچند می‌باشند تشکیل می‌دهد که با استفاده از فرمول کوکران تعداد افراد نمونه ۱۱۰ نفر تعیین شد. تجزیه و تحلیل آماری (با نرم‌افزار spss) و با استفاده از آزمون T این نتیجه حاصل شد که در بین ۲۱ مؤلفه موردبررسی، ۸ مؤلفه در شرایط پایداری قرار گرفته‌اند. در مجموع شاخص محیطی با میانگین ۳/۱۱ در شرایط پایداری نسبت به دو شاخص اجتماعی و اقتصادی به ترتیب با میانگین ۲/۷۴ و ۲/۹۷ قرار گرفته است. میانگین کل شاخص‌های موردبررسی، ۲/۹۴ محاسبه گردید که حاکی از شرایط ناپایداری کوچ‌نشینان ایل نوئی شهرستان چرام در ۲۱ مؤلفه موردبررسی در تحقیق می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: استان کهگیلویه و بویراحمد، توسعه پایدار، عشایر.

مقدمه

جامعه عشایری همواره نقش مهم و مؤثری در حیات اقتصادی کشور دارد، باوجوداینکه جمعیت عشایری کمتر از ۲ درصد از جمعیت کشور را تشکیل می‌دهد، میزان تولیدات و فعالیت‌های اقتصادی آنان قابل توجه بوده و از اهمیت بسیار بالای در صنعت دام‌پروری زیر بخش دام کوچک کشور برخوردار است. عشایر با در اختیار داشتن بیش از ۲۴ میلیون واحد دامی و ۳۸ درصد مراتع کشور، بیش از ۲۰ درصد گوشت قرمز، ۵ درصد از محصولات کشاورزی و ۳۵ درصد از صنایع دستی کشور و همچنین، مقادیر قابل توجهی از سایر محصولات دامی و لبنی را تولید می‌کنند این حجم از تولیدات نشان‌دهنده توانمندی عشایر در به حرکت درآوردن چرخه اقتصاد کشور است که می‌تواند فرصت‌های بسیاری در افزایش تولیدات محصولات دام کوچک کشور ایجاد کند. دستیابی به این فرصت‌های باارزش نیازمند فراهم آوردن زیرساخت‌ها و در اختیار قرار دادن شرایط و ملزومات لازم آن، برای جامعه عشایری است (لطفی، ۱۳۹۴). از نظر تاریخی در طی تحول شیوه‌های زندگی، کوچ‌نشینی از زندگی کشاورزی جدا شده و در امتداد مناطق حاشیه‌ای گسترش یافته است. در چنین شرایطی، بعضی از گروه‌ها برای بهره‌گیری از مناطق خشک هم جوار یا زمینه‌های زیر کشت که قابل استفاده برای کشاورزی نبوده‌اند، به گله‌داری پرداختند، این افراد به تدریج بر تعداد دام‌های خود افزودند تا جایی که زندگی کوچ‌نشینی را بر کشاورزی رجحان دادند (امان‌اللهی، ۱۳۶۷: ۴۳). بدین ترتیب شرایط اکولوژیکی موجب شد که زندگی کوچ‌نشینی به وجود آمده و تداوم یابد. کشور ایران از جمله کشورهای است که به دلیل دارا بودن اقلیم نیمه‌خشک و به تبعیت آن کمبود منابع آبی و داشتن بارندگی فصلی در اغلب نواحی به همراه وجود چراگاه‌های فصلی موجب پیدایش زندگی کوچ‌نشینی در این سرزمین شده است. (سازمان عشایر ایران، ۱۳۸۴). در مسئله کوچ علاوه بر انسان و دام که می‌توان گفت دو رکن اصلی و اساسی امر کوچ را تشکیل می‌دهند عامل اقلیمی از مهم‌ترین و تعیین‌کننده‌ترین عواملی می‌باشد. اختلاف در جه حرارت و میزان بارش و چگونگی وضع هوا همیشه و دوران مختلف در امر کوچ دخالت داشته و تقویم زمانی کوچ را تعیین کرده است (عزیزی، ۱۳۸۷). اگر

کوچ حرکتی فصلی و جمعی به منظور تأمین نیازهای انسان و دام تلقی شود و به بیانی سه عامل انسان، دام و مرتع سه رأس یک مثلث باشند، با حذف هر کدام از عوامل، کوچ معنی و مفهوم خود را از دست می‌دهد. عامل اصلی در این میان مرتع است که هرکجا به صورت غنی و سرسبز باشد، انسان و دام را به سوی خود می‌کشاند. (حسام، ۱۳۶۷: ۱۸۷).

کشور ایران به واسطه میانگین بارندگی ۲۵۰ میلی‌متر (حدود یک‌سوم میانگین بارندگی جهان) جزء مناطق خشک و نیمه‌خشک محسوب می‌شود. بررسی‌ها نشان می‌دهد که شیوه کوچدگی و عشایری یکی قدیمی‌ترین روش‌های زندگی بشر است (ریاحی و همکاران، ۱۳۹۱). همچنین پایدارترین مدیریت زمین و بهره‌برداری از منابع یک چنین نواحی، زندگی شبانی وامداری مبتنی بر کوچدگی است (معینی، ۱۳۸۶). ایران سرزمینی است که بیشترین جمعیت کوچنده را حفظ کرده است (کریمی، ۱۳۸۳)؛ و تمرکز عشایر عمدتاً در نیمه غربی و جنوبی کشور، به ویژه حول محور زاگرس بوده و در زاگرس میانی، استقرار عشایر بیشتر است. جمعیت عشایری ایران در ابتدای قرن پیش، قریب نیمی از نفوس کشور را در برمی‌گرفت. با گسترش آبادی‌نشینی در قرن اخیر سهم جمعیت عشایری به حدود ۱۰ درصد در آغاز دهه چهل و به کمتر از ۵ درصد در دهه کنونی رسیده است. (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰). با توجه به جنبه‌های گوناگون توسعه پایدار (اقتصادی، اجتماعی، محیطی و فرهنگی) و نگاه یکپارچه به جوامع، جامعه عشایری نیز در ساختار کلی جامعه ارزیابی و برنامه‌ریزی می‌شود و به صورت یکپارچه در تمام جنبه‌ها مدنظر قرار می‌گیرد. توجه به ساماندهی جامعه عشایری هم برای حفظ محیط‌زیست است و هم به منظور توسعه و فقرزدایی، بر این دیدگاه در مورد جامعه عشایری، به ویژه در برنامه چهارم توسعه بعد از انقلاب تأکید شده است (مهدوی و همکاران، ۱۳۸۷). بررسی برنامه‌های توسعه اقتصادی - اجتماعی تهیه و اجرا شده در کشور نشان می‌دهد که باوجود اینکه توانایی‌های جامعه عشایری، کمتر برنامه‌ای در هماهنگی با وضعیت جمعیتی، توانمندی‌ها و میزان نیازهای این جامعه تدوین و اجرا شده است؛ و بر این اساس، از نظر بسیاری از شاخص‌های توسعه و دسترسی به خدمات، میان این جامعه و جوامع شهری و روستایی شکافی بزرگ وجود دارد (سالام، ۱۳۸۷). جامعه عشایری که شامل ترکیبی از انسان‌ها، فعالیت‌های مختلف، توانمندی‌های طبیعی - اقتصادی - اجتماعی - فرهنگی است و از محتوایی برخوردار است که شناخت آن محتوی و تعیین مهم‌ترین بنیان‌های آن می‌تواند مؤثر در ترسیم افق آتی این جامعه باشد؛ بنابراین دسترسی به شاخص‌های توسعه برای جامعه عشایر یکی از ضروریات عقلی، منطقی و برنامه‌ای می‌باشد (صیدی، ۱۳۸۷). با توجه به مطالب فوق محققین سعی در بررسی وضعیت پایداری ابعاد توسعه پایدار عشایر کوچنده ایل نوئی پشته زیلایی شهرستان چرام رادارند به طوری که این مطالعه در راستای جوابگویی به سؤالات زیر پیش می‌رود. ۱- آیا عمل کرده عشایر ایل نوئی در ابعاد توسعه، پایداری می‌باشد؟ ۲- پایداری در کدام یک از ابعاد توسعه، بیشتر است؟

پیشینه تحقیق

در طول سالیان گذشته به ویژه بعد از انقلاب اسلامی، مطالعات گسترده‌ای راجع به جامعه عشایری و مسائل مربوط آن صورت پذیرفته است که در مقایسه با مطالعات انجام گرفته در مورد جوامع شهری و روستایی بسیار ناچیز می‌باشد. از نتایج مهمترین مطالعات انجام شده در این زمینه می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

دهقان و همکاران (۱۳۹۱) در مقاله‌ای تحت عنوان سنجش و بررسی شاخص‌های کیفیت زندگی در کانون‌های اسکان عشایری، مطالعه موردی؛ کانون‌های اسکان عشایری استان‌های فارس و اصفهان به این نتیجه رسیدند که بر اساس دیدگاه‌های نمونه، کیفیت آموزش، کیفیت محیط مسکونی، کیفیت محیط فیزیکی و نیز کیفیت درآمد و اشتغال پایین تر از حد متوسط ارزیابی شده‌اند. کیفیت سلامت و امنیت و کیفیت کالبدی در حد متوسط ارزیابی شده‌اند؛ و در مجموع از نظر ابعاد کیفیت زندگی در کانون‌های اسکان مورد مطالعه در سه طبقه قرار می‌گیرند...مهم‌ترین نتایج طرح ارزشیابی اجتماعی-فرهنگی اسکان عشایر دشت بکان فارس (ازکیا، ۱۳۷۸) عبارت‌اند از: ۱- نزدیک به دوسوم زنان عشایر زندگی یکجانشینی را به کوچ‌نشینی ترجیح داده‌اند و بیش از نیمی از آن‌ها (۵۸ درصد) به حفظ ارزش‌های فرهنگ سنتی و رسوم جامعه عشایری تمایل چندانی ندارند.

۲- اکثریت زنان عشایر (۷۲ درصد) معتقدند که باید فرزندان‌شان در شهر زندگی کنند و شهری شوند.

۳- شمار زنان موافق با اجرای طرح اسکان نزدیک به دو برابر زنان مخالفت آن بوده و نشان دهنده مقبولیت طرح اسکان برای زنان عشایر است. نتایج تحقیق کفیل زاده و همکاران (۱۳۸۱) با عنوان اقتصاد تولید بخش دامداری عشایر کوچنده و اسکان یافته مطالعه موردی

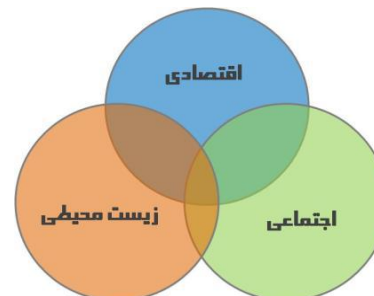
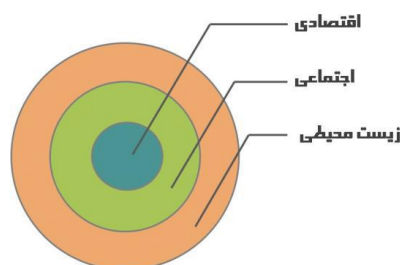

ایل کردنشان می‌دهد که ترکیب دام عشایر اسکان یافته و کوچنده متفاوت است. به این صورت که در شرایط اسکان سهم گوسفند و گاو افزوده می‌شود و سهم بز و احشام بارکش کاهش می‌یابد. لطفعلی پور و صابریان (۱۳۸۲) در مقاله‌ای تحت عنوان بررسی وضعیت اقتصادی- اجتماعی عشایر شهرستان شیروان و ارائه راهکارهای مناسب جهت ساماندهی به زندگی آن‌ها به این نتیجه رسیدند که به علت تنگناها و مشکلات عدیده اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی توده عظیم عشایر شهرستان شیروان به اسکان اجباری روی آورده‌اند. صیدایی و همکاران (۱۳۸۳)، در تحقیقی با عنوان ارزیابی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کانون‌های اسکان عشایر عنوان کردند که مهم‌ترین مبحث محوری مورد نیاز کانون‌ها، دسترسی آن‌ها به اشتغال و ایجاد درآمد برای خانوارها می‌باشد. بخشی چهارم (۱۳۸۶)، در بررسی اقتصاد تولید و درآمد عشایر سامانه درزه از زیست‌بوم هامون - جازموریان شهرستان کهنوج، چنین نتیجه می‌گیرد که به علت خشک‌سالی‌های به وقوع پیوسته در منطقه، فعالیت دام‌پروری و کشاورزی این عشایر اقتصادی نیست و از این‌رو، آن‌ها دریافت دستمزد کم در مشاغل شهری را بر ادامه فعالیت تولیدی ترجیح می‌دهند. مهدوی و همکاران (۱۳۸۷) در مقاله‌ای تحت عنوان سنجش نگرش عشایر اسکان یافته نسبت به اسکان در استان چهارمحال و بختیاری به این نتیجه رسیدند که در زمینه‌های اجتماعی و اقتصادی، اسکان عشایر چندان موفقیت‌آمیز نبوده و وضعیت عشایر، با از دست دادن اشتغال پایدار و وابستگی به مشاغل ناپایدار بدتر شده است.

مبانی نظری

مفهوم توسعه پایدار

نگرانی‌های موجود درباره اضمحلال محیط و کاهش منابع طبیعی، توسعه پایدار را به عنوان مفهوم کلیدی در سیاست‌گذاری‌های ملی و بین‌المللی مطرح کرده است (Vouvaki&Xepapadeas,2008:473). مفهوم کلیدی در سیاست‌گذاری‌های ملی و بین‌المللی مطرح کرده است. به طوری که از اواسط دهه ۱۹۸۰ و به دنبال گزارش برانت لند اصطلاح «توسعه پایدار» در مجامع مختلف به عنوان رویکرد جدید توسعه مطرح می‌شود (Baker,2006:473). گزارش برانت لند (۱۹۸۳)، توسعه پایدار را به صورت «توسعه‌ای که نیازهای نسل حاضر را بدون به خطر انداختن توانایی‌های نسل آینده برای برآوردن نیازهای خودشان» تعریف می‌کند (Luc&Bhaskar,2005.WCED,1987). تیموری و همکاران، (۱۳۹۱). به طوریکه موضوع توسعه‌ی پایدار، پس از کنفرانس ریو در سال ۱۹۹۲، به یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان تبدیل شد. با وجود نگاه‌های مختلف به مفهوم توسعه پایدار و برداشت‌های متفاوت از آن، اصل تعادل و برابری میان سه بعد زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی مورد توافق همگان است (جمعه پور، ۱۳۹۱ و Brandon&Lombardi,2005:12). توسعه پایدار در گزارش کمیسیون جهانی محیط‌زیست و توسعه سازمان ملل عمومیت پیدا کرد. با توجه به این پارادایم، توسعه زمانی پایدار است که از نظر اقتصادی ماندگار، از نظر اجتماعی مقبول و از نظر محیطی در ست باشد، زیرا هر فعالیتی که وسیله انسان‌های انجام می‌گیرد (اجتماعی) غالباً انگیزه سود و درآمد است (اقتصادی) که در طبیعت دخالت کرده و با استفاده از منبع طبیعی عینیت می‌یابد (زاهدی، و نجفی، ۱۳۸۵). تا امروز مدل‌های مختلفی برای درک بین سه اصل اساسی در توسعه پایدار صورت گرفته که اولین مدل آن با سه دایره به هم پیوسته (نمودار ۱) بیان شده است. این مدل از پایداری در جهت درک هرچه بهتر ما از نحوه پیوند و ارتباط سه عنصر اصلی زیست‌محیطی، اقتصادی و اجتماعی و همچنین توجه به تعادل بین آن‌هاست و در مدل دوم (نمودار ۲) توسعه پایدار به عنوان سه دایره متحدالمرکز، زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی و به عنوان سیستم‌های درون هم نشان داده شده و به این نکته اشاره دارد اقتصاد بستر جامعه است و تمام بخش‌های اقتصادی نیازمند روابط انسان هستند، و در برگزیده طیف وسیعی از روابط کسانی است که تعادل کالا و خدمات را در جامعه برقرار می‌سازند. در مقابل، جامعه مکانی است که نیازهای اساسی مورد احتیاج انسان‌ها در آن برآورده می‌شود.

شکل (۱) سه اصل اساسی در توسعه پایدار در مدل به هم پیوسته شکل (۲) سه اصل اساسی در توسعه پایدار در مدل دواپر متحدالمرکز

مأخذ (Mak & Peacock, 2011:2)

مأخذ (Mak & Peacock, 2011:2)

هدف از ترسیم این دو مدل متفاوت است. در مدل متحدالمرکز که اجتماع را درون محیط زیست و اقتصاد را درون اجتماع تعریف می کند، به منظور درک هر چه بهتر ما از ارتباط بین سه حوزه اصلی تشکیل دهنده توسعه پایدار است و به نوعی استقلال و ارتباط آن ها را بیان می کند (Barron and Gauntlett, 2000; Mak and Peacock, 2011:2).

مفهوم کوچ نشینی

انسان در طول تاریخ تاکنون سه نظام اجتماعی با اوضاع و شرایط اقتصادی، فرهنگی و سیاسی گوناگون را تجربه نموده که به سبب توانایی محدود نظام قبلی در رفع نیازهای و اوضاع خواسته های بشر، نظام اجتماعی جدید پا گرفته است، در حال حاضر زندگی عشایری و شیوه کوچ نشینی به عنوان اولین نظام اجتماعی جامعه بشری، با وجود نقش به سزایی که در توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور دارند (دهقانی و همکاران، ۱۳۹۱)، با چالش های متعددی مواجهه بوده که شیوه زندگی کوچ نشینی را به سمت اضمحلال و افول سوق می دهد (شکور و همکاران، ۱۳۹۲). جامعه عشایری بخشی از جمعیت کشور را تشکیل می دهد که مهم ترین مشخصه و وجه تمایز آن با جوامع روستایی، کوچندگی آن هاست. زندگی آنان بر اساس دامداری شکل گرفته و متکی بر استفاده از مراتع و چراگاه های طبیعی است که در اقالیم مختلف گرمسیری تا کوهستان های مرتفع واقع شده اند (حبیبیان و همکاران، ۱۳۸۳). در این نظام، پایه تکنولوژیک رابطه ی انسان با محیط ضعیف است و لذا کسب مازاد دشوار می نماید؛ تقسیم کار اجتماعی محدود است و اقتصاد با قواعد بده - بستان اداره می شود. در چینی ساختاری جامعه از مجموعه های کوچک و از خانواده های تشکیل می یابد که هر کدام برای رفع نیازهای خود تولید می کنند و به صورت نسبتاً ضعیف و از طریق شبکه خویشاوندی، در نظامی بزرگ تر به هم پیوسته اند. همچنین هر خانواده، به شکل خودکامه توسط فرد یا افراد مسن اداره می شود و کل سیستم به وسیله شورای ریش سفیدان یا توسط یک خان رهبری می شود (چلبی و همکاران، ۱۳۸۳). عشایر در انجام امور خود، به ویژه در امور دام و منابع طبیعی دچار مشکلاتی می باشند که بی توجهی به آن ها صدمات جبران ناپذیری را بر اقتصاد و منابع کشور وارد می آورد. لذا ضرورت ایجاب می نماید برای شناخت این مشکلات تلاش جدی به عمل آید تا از این طریق توانایی ها و ابزار لازم در برنامه ریزی مناسب برای این قشر حاصل شود.

روش تحقیق

پژوهش حاضر به لحاظ هدف از نوع تحقیقات کاربردی و به لحاظ ماهیت از نوع تحقیقات توصیفی و تحلیل است. جامعه آماری پژوهش را ۷۶۰ سرپرست خانوار نقاط روستایی دهستان پشته زیلایی شهرستان چرام استان کهگیلویه و بویراحمد تشکیل می دهد با توجه به محدودیت های مالی، زمانی و وسعت منطقه مورد مطالعه، محققان امکان فرصت بررسی کلیه سرپرستان خانوار این دهستان را نداشته و با استفاده از فرمول کوکران ۱۱۰ سرپرست خانوار به عنوان حجم نمونه محاسبه شده است در ادامه با استفاده از روش نمونه گیری احتمالی از نوع تصادفی ساده، پرسش نامه ها در بین ۵ روستای دهستان توزیع شده است که اسامی و تعداد پرسش نامه های اختصاص داده شده به هر روستا، در جدول شماره (۲) نمایش داده شده است. ابزار اصلی تحقیق پرسشنامه. روایی ابزار تحقیق با کسب نظر اساتید دانشگاهی و پس از انجام اصلاحات لازم در چند مرحله تأیید شد. سطح پایایی پرسش نامه تحقیق با استفاده از روش آلفای کرون باخ ۰/۸۵ به دست آمده؛ که

بیانگر ضریب اعتماد بالا می باشد. سرپرستان خانوارهای عشایری ایل نوئی، دهستان پشته زیلایی شهرستان چرام می باشد جهت بررسی در محدوده مورد مطالعه، از شاخص های جدول شماره (۳) استفاده شده است که این شاخص ها جهت ارزیابی پایداری شاخص های سه گانه اقتصادی، اجتماعی و محیطی کوچ نشینان ایل نوئی شهرستان چرام استفاده از طیف لیکرت (از ۱ تا ۵) و در مقیاس های ترتیبی و فاصله ای طراحی شده است. در نهایت داده های به دست آمده با استفاده از نرم افزارهای SPSS و Excel مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته اند.

جدول شماره (۱): نحوه توزیع پرسشنامه ها در پنج روستای دهستان پشته زیلایی ایل نوئی دارای خانوار عشایری

نام روستا	تعداد خانوار	تعداد جمعیت	تعداد خانوار کوچ رو	تعداد پرسش نامه توزیع
مندان	۳۵۳	۱۰۷۵	۱۰۵	۳۵
سواری	۲۵۶	۹۸۳	۹۸	۲۷
آب ماهی	۵۸	۲۱۵	۳۳	۱۵
دل گرگ	۳۶	۱۵۶	۳۰	۱۰
گوشه	۵۷	۲۳۶	۳۵	۱۳

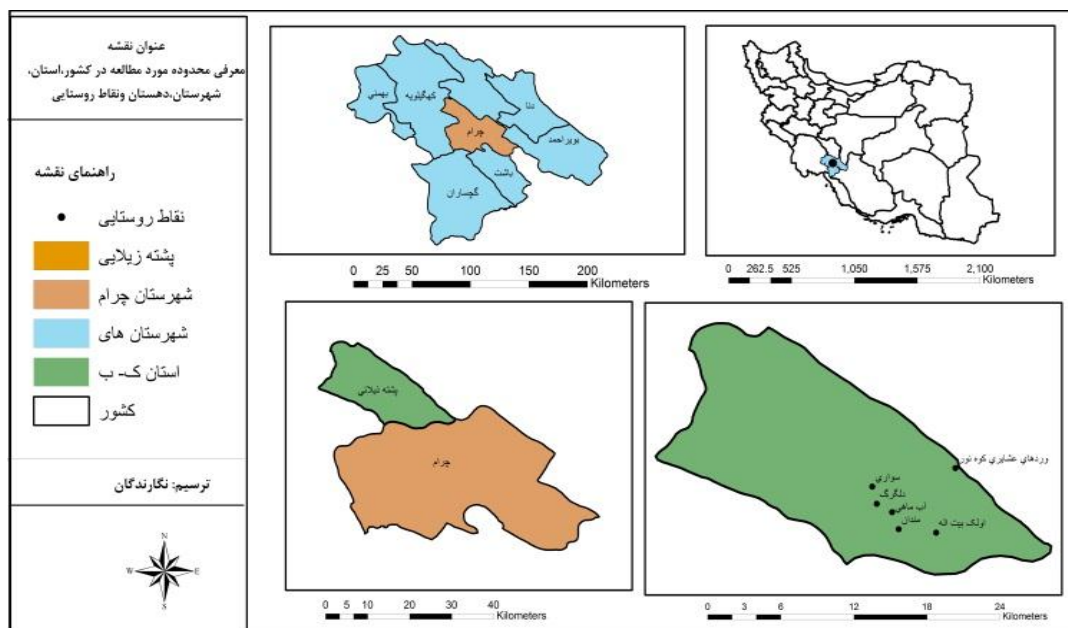
جدول شماره (۲): مؤلفه های مورد استفاده جهت ارزیابی پایداری شاخص های سه گانه اقتصادی، اجتماعی و محیطی کوچ نشینان.

مؤلفه های مورد بررسی	اقتصادی	اجتماعی	محیطی
	۱- میزان رضایت از درآمد حاصله از شیوه زندگی کوچ نشینی ۲- میزان رواج تولید صنایع دستی در میان کوچندگان ۳- میزان دسترسی به اعتبارات و تسهیلات بانکی ۴- میزان دسترسی به بازار فروش محصولات و تولیدات دامی-زراعی ۵- میزان تمایل به سرمایه گذاری در امر دامی-زراعی ۶- میزان تمایل به بیمه کردن دام و اراضی زراعی ۷- عرضه تولیدات دامی-زراعی به بازار مصرف در زمان مطلوب و مورد نظر عشایر	۱- میزان رضایتمندی مندی از شغل ۲- مناسب و کارآمد دانستن توصیه های مروجان سازمان امور عشایر استان و جهاد کشاورزی ۳- میزان کسب اطلاعات مورد نیاز از طریق نشریات، کتاب ها و مطالعه ۴- میزان کسب اطلاعات مورد نیاز از طریق رادیو و تلویزیون ۵- میزان کسب اطلاعات مورد نیاز از مروجان سازمان عشایر و جهاد کشاورزی ۶- مکانیزه کردن امکانات رفاهی و شیوه کوچ و امور دامی-زراعی نسبت به گذشته ۷- میزان امیدواری به شغل و حرفه خود در آینده ۸- میزان سازگاری، مشارکت و همکاری با سایر کوچ نشینان منطقه	۱- میزان تناسب دام و مرتع ۲- میزان کشت زمین های زراعی جهت تعلیف دام ۳- میزان سوزاندن مراتع و کاه و کلش بجا مانده از محصول زراعی ۴- میزان تنظیم زمان کوچ جهت ممانعت از آسیب به مراتع ۵- میزان تأمین علوفه دام ها توسط عشایر ۶- تغییر شیوه دامداری و زراعت جهت بهبود و تقویت وضعیت مراتع

منبع: یافته های تحقیق، ۱۳۹۵.

محدوده مورد مطالعه

شهرستان چرام و دهستان پشته زیلایی بین ۱۸ دقیقه و ۵۰ درجه تا ۹ دقیقه و ۵۱ درجه طول شرقی و ۲۷ دقیقه و ۳۰ درجه تا ۵۵ دقیقه و ۳۰ درجه عرض شمالی، با ارتفاع ۸۵۰ متری از سطح دریا قرار دارد، این شهرستان از سمت غرب و شمال غربی به شهرستان کهگیلویه از شمال شرق به شهرستان گچساران و از طرف جنوب شرق به بخش باشت و از طرف شمال و شمال شرقی به شهرستان بویراحمد و از مشرق به بخش رستم ممسنی استان فارس محدود می شود و بیش از ۱۳۰۰ کیلومتر وسعت دارد شهرستان چرام در سال ۱۳۹۰ دارای ۳۲۱۵۹ نفر جمعیت است، بخش سر فاریاب حدود ۷۰۱۴۱ نفر جمعیت دارد که دهستان پشته زیلایی در این بخش با تعداد ۴۲۱۵ نفر جمعیت و ۱۱۳۴ خانوار می باشد. (معاونت برنامه ریزی استانداری کهگیلویه و بویراحمد، ۱۳۹۰: ۳۱).

شکل شماره (۳) معرفی محدوده مورد مطالعه.

یافته‌های پژوهش

ویژگی‌های شخصی پاسخگویان

بررسی‌ها و نتایج توصیفی حاصل از تکمیل پرسشنامه، نشان می‌دهد که ۸۲/۵ درصد پاسخ‌دهندگان مرد و ۱۷/۵ درصد زن بوده‌اند؛ و همچنین دامنه سنی افراد مورد مطالعه، بین ۲۲ تا ۶۹ سال در نوسان است. همچنین میانگین سنی آن‌ها، ۴۶/۷ سال است. در باره سطح تحصیلات پاسخگویان، نتایج نشان می‌دهد که حدود ۳۹/۱ درصد افراد مورد مطالعه بی‌سواد، ۲۵ درصد سواد خواندن و نوشتن (ابتدایی)، ۱۵ درصد در سطح راهنمایی، ۱۱/۸ درصد در سطح متوسطه و ۹/۱ درصد تحصیلات دانشگاهی دارند. بررسی وضعیت اشتغال در بین پاسخگویان نشان داد ۷/۳ درصد افراد بیکار، ۶/۴ درصد از پاسخگویان دارای مشاغل دولتی هستند، ۵۵ درصد از افراد پاسخ‌دهنده دامدار بودند، ۵/۵ درصد افراد به مشاغل دیگر (بازاری، و کارگاهی صنعتی و...) فعالیت داشتند و ۲۵ درصد از افراد پاسخ‌دهنده در بخش کشاورزی دارای فعالیت هستند در واقع پدیده‌ی هواییان گفت که ۸۰ درصد مردم منطقه به مشاغل مرتبط با بخش کشاورزی اعم از زراعت، باغداری و دامداری مشغول به فعالیت هستند.

یافته‌های تحلیلی و استنباطی تحقیق

بررسی‌ها و نتایج حاصل از تکمیل پرسشنامه نشان می‌دهد. زمان کوچ عشایر این منطقه (۹۰٪) در اردیبهشت و ۴ درصد در فروردین، ۶ درصد در خردادماه ماه کوچ خود را آغاز می‌کنند. و همچنین عشایر این منطقه ۴۵ درصد در تیرماه ۴۰ درصد آن‌ها در مرداد و ۲۰ درصد در شهریورماه به کوچ خود خاتمه می‌دهند. همچنین طبق گفته پاسخگویان مدت اقامت کوچ‌نشینان در کوهستان نور بیانگر این مطلب است که می‌توان گفت حدود ۹۰ درصد کوچ‌نشینان هر ساله بین ۴۵ تا ۷۰ روز از سال کوچ می‌کنند، به طوری که ۵ درصد آن‌ها بین ۳۰ تا ۴۰ روز و ۵ درصد از آن‌ها بیشتر از ۷۰ روز را در سال کوچ می‌کنند. و همچنین می‌توان گفت طی بررسی به عمل آمده از طریق پاسخگویان؛ حاکی از آن است که نوع دام عشایر ایل نوئی، حدود ۷۵ درصد دام آن‌ها گوسفند و بره تشکیل شده. و همچنین جدول شماره (۴) تعداد، درصد و سرانه دام، ایل نوئی شهرستان را نشان می‌دهد به طوری که سرانه عشایر ایل نوئی به تفکیک دام کوچک و بزرگ، حاکی از سرانه تقریباً ۱۵ رأس گوسفند و بره برای هر نفر از اعضای خانوار و سرانه تقریباً ۳ و ۱ رأس بز و بزغاله و گاو برای اعضای خانوار عشایر دارد. در مجموع سرانه هریک از اعضای خانوار کوچنده ایل نوئی شهرستان چرام از دام بزرگ و کوچک حدود ۱۹ رأس می‌باشد.

جدول شماره (۳): نوع دام تعداد، درصد و سرانه عشایر ایل نوئی شهرستان چرام

نوع دام	تعداد	درصد	سرانه
گوسفند و بره	۹۸۷۹	۷۵	۱۴/۶
بز و بزغاله	۲۳۱۲	۱۸	۳/۴
گاو و گوساله	۹۵۷	۷	۱/۴
مجموع	۱۳۱۴۸	۱۰۰	۱۹/۴۴

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵.

جدول شماره (۴ و ۵) حاکی از آن است که در رابطه با پایداری شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و محیطی کوچ‌نشینان ایل نوئی شهرستان چرام با درجه آزادی ۹۹ و خطای ۰/۰۵ در سطح اطمینان ۰/۹۵، در اکثر مؤلفه‌ها با سطح معناداری $\text{sig}(P<۰/۰۰۰)$ به لحاظ آماری معنی‌دار می‌باشند. برای شناخت وضعیت شاخص‌های پایداری عشایر در منطقه، ابتدا برای بررسی تک‌تک متغیرهای پژوهش از آزمون T تک نمونه‌ای استفاده شده است. هدف اصلی این آزمون مقایسه متغیرهای موردنظر با حد وسط است. از آنجاکه متغیرهای پژوهش با طیف لیکرت سنجیده شده‌اند عدد ۳ به عنوان حد متوسط در نظر گرفته شده است و داده‌ها در هر یک از شاخص‌ها با این عدد سنجیده شده‌اند. در آزمون T تک نمونه‌ای فرض H_0 حاکی از برابری پایداری با عدد سه (حد متوسط) می‌باشد و فرض H_1 حاکی از عدم پایداری با حد متوسط است. در صورتی که فرض صفر رد شود باید از مقادیر حد بالا و حد پایین استفاده کرد که: ۱- هرگاه حد بالا و پایین مثبت باشد، میانگین از مقدار مشاهده شده بزرگ‌تر است. ۲- هرگاه حد بالا و پایین منفی باشد، میانگین از مقدار مشاهده شده کوچک‌تر است. در ادامه برای پاسخگویی به سؤال اول تحقیق با عنوان آیا عملکرد عشایر ایل نوئی شهرستان چرام در شاخص‌های سه‌گانه اقتصادی، اجتماعی و محیطی پایدار است؟ با توجه به داده‌های موجود در جدول شماره ۵ می‌توان اظهار کرد که میانگین عملکرد عشایر ایل نوئی شهرستان چرام در سه شاخص موردبررسی ۲/۹۴ بوده و کمتر از عدد مبنای (۳) می‌باشد بنابراین شاخص‌های سه‌گانه در شرایط ناپایداری قرار دارند. در پاسخ به سؤال دوم تحقیق با عنوان پایداری در کدام یک از شاخص‌های سه‌گانه بیشتر است؟ با توجه به داده‌های جدول شماره ۵ می‌توان گفت که شاخص محیطی با میانگین ۳/۱۱ از وضعیت پایداری نسبت به دو شاخص اقتصادی و محیطی برخوردار می‌باشد.

جدول شماره (۴): آزمون تی تست یک متغیره جهت ارزیابی پایداری شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و محیطی کوچ‌نشینان

شاخص‌ها	Test Value=3				فاصله اطمینان	
	میانگین	T آماره	سطح معناداری	اختلاف از میانگین	اختلافات ۰/۹۵٪	
					حد پایین	حد بالا
اقتصادی	۲/۹۷	۶۱/۹۸	۰/۰۰۰	۱۷/۸۳	۱۸/۴۰	۱۷/۲۶
اجتماعی	۲/۷۴	۸۵/۸۰	۰/۰۰۰	۱۸/۹۲	۱۹/۳۶	۱۸/۴۹
محیطی	۳/۱۱	۶۸/۶۳	۰/۰۰۰	۱۵/۶۸	۱۶/۳۲	۱۵/۲۲
مجموع	۲/۹۴	۷۲	۰/۰۰۰	۱۷/۴۷	۱۸/۰۲	۱۶/۹۹

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵.

بنابراین با استفاده از این آزمون تمام شاخص‌ها در سه سطح پایدار، تا حدی پایدار و ناپایدار تقسیم‌بندی شده‌اند. نتایج حاصل از جدول (۶) نشان می‌دهد که در بعد اقتصادی شاخص‌های تمایل به بیمه کردن دام و اراضی زراعی، تمایل به سرمایه‌گذاری در امور دامی-زراعی، رضایت از درآمد حاصله از شیوه کوچ‌نشینی در شرایط پایداری هستند. شاخص رواج تولیدات صنایع دستی، در شرایط تا حدی پایدار می‌باشد. و شاخص‌های دسترسی به اعتبارات و تسهیلات بانکی، دسترسی به بازار فروش محصولات دامی-زراعی و عرضه تولیدات دامی-زراعی به بازار در زمان مطلوب در شرایط ناپایداری قرار گرفته‌اند. در بعد اجتماعی هم می‌توان گفت که شاخص‌های رضایتمندی از شغل دامداری و امیدواری به شغل خود در آینده دارای پایداری می‌باشند و شاخص سازگاری، مشارکت و همکاری با دیگر کوچ‌نشینان منطقه، دارای شرایط تا حد پایداری می‌باشد. و سایر شاخص‌ها دارای شرایط ناپایدار در منطقه می‌باشند. در بعد محیطی، شاخص‌های کشت زراعی

جهت تعلیف دام، تنظیم زمان کوچ جهت ممانعت از آسیب به مراتع و سوزاندن مراتع و کاه و کلش بجا مانده از محصول زراعی دارای شرایط پایداری می‌باشند. شاخص‌های تناسب دام و مرتع، تغییر شیوه دامداری و زراعت جهت بهبود و تقویت وضعیت مراتع، میزان تأمین علوفه دام‌ها توسط عشایر دارای شرایط ناپایداری در منطقه می‌باشند.

جدول شماره (۵) آزمون تی تست یک متغیره جهت بررسی پایداری شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و محیطی کوچ‌نشینان

انواع	مؤلفه‌ها	Test Value=3						ارزیابی شاخص‌ها
		T	میانگین	Sig	اختلاف میانگین	حد پایین	حد بالا	
اقتصادی	رضایت از درآمد حاصله از شیوه کوچ‌نشینی	۵/۵۸	۳/۴۶	۰/۰۰۰	۰/۴۸۲	۰/۶۵	۰/۳۱	پایدار
	رواج تولیدات صنایع دستی	-۰/۴۴	۲/۹۵	۰/۶۵۹	۰/۰۴۵	۰/۱۶	-۰/۲۵	تا حدی پایدار
	دسترسی به اعتبارات و تسهیلات بانکی	-۲/۴۸	۲/۷۲	۰/۰۱۴	۰/۲۸۲	۰/۰۶	-۰/۵۱	ناپایدار
	دسترسی به بازار فروش محصولات دامی-زراعی	-۳/۶۰	۲/۶۶	۰/۰۰۰	۰/۳۳۶	-۰/۱۵	۰/۵۲	ناپایدار
	تمایل به سرمایه‌گذاری در امور دامی-زراعی	۰/۲۶	۳/۰۳	۰/۷۹۶	۰/۰۲۷	۰/۲۴	-۰/۱۸	پایدار
	تمایل به بیمه کردن دام و اراضی زراعی	۱/۰۸	۳/۱۹	۰/۲۸۲	۰/۱۱۸	۰/۳۳	-۰/۱۰	پایدار
اجتماعی	عرضه تولیدات دامی-زراعی به بازار در زمان مطلوب	-۱/۸۲	۲/۸۷	۰/۰۷۱	۰/۱۲۷	۰/۰۱	-۰/۲۷	ناپایدار
	رضایتمندی از شغل دامداری	۱۸/۶۶	۳/۹۰	۰/۰۰۰	۰/۹۰۰	۱/۰۰	۰/۸۰	پایدار
	سازگاری، مشارکت و همکاری با دیگر کوچ‌نشینان	-۱/۰۳	۲/۹۳	۰/۳۰۴	-۰/۰۷۳	۰/۰۷	-۰/۲۱	تا حدی پایدار
	امیدواری به شغل خود در آینده	-۰/۴۴	۲/۹۵	۰/۶۵۹	۰/۰۴۵	۰/۱۶	-۰/۲۵	پایدار
	کسب اطلاعات موردنیاز از مروجان سازمان عشایر	-۲/۸۷	۲/۸۱	۰/۰۰۵	-۰/۱۹۱	-۰/۰۶	-۰/۳۲	ناپایدار
	کسب اطلاعات موردنیاز از طریق نشریات، کتاب‌ها	-۱۰/۰۶	۲/۴۵	۰/۰۰۰	-۰/۵۴۵	-۰/۴۴	-۰/۶۵	ناپایدار
محیطی	کسب اطلاعات موردنیاز از طریق رادیو و تلویزیون	-۹/۳۳	۲/۲۱	۰/۰۰۰	-۰/۷۹۱	-۰/۶۲	-۰/۹۶	ناپایدار
	مکانیزه کردن امکانات رفاهی و شیوه کوچ و زراعی	-۲/۲۲	۲/۷۹	۰/۰۲۸	-۰/۲۰۹	-۰/۰۲	-۰/۴۰	ناپایدار
	مناسب دانستن توصیه مروجان سازمان امور عشایر	-۱۲/۷۷	۲/۱۵	۰/۰۰۰	-۰/۸۵۵	-۰/۷۲	-۰/۹۹	ناپایدار
	تناسب دام و مرتع	-۳/۱۷	۲/۷۵	۰/۰۰۲	-۰/۲۵۵	-۰/۱۰	-۰/۴۱	ناپایدار
	کشت زراعی جهت تعلیف دام	۱۳/۶۶	۳/۷۹	۰/۰۰۰	۰/۷۹۱	۰/۹۱	۰/۶۸	پایدار
	تنظیم زمان کوچ جهت ممانعت از آسیب به مراتع	۸/۲۱	۳/۶۲	۰/۰۰۰	۰/۶۱۸	۰/۷۷	۰/۴۷	پایدار
	تغییر شیوه دامداری و زراعت جهت بهبود و تقویت	-۴/۲۶	۳/۷۵	۰/۰۰۰	-۰/۲۵۵	-۰/۱۴	-۰/۳۷	ناپایدار
	سوزاندن مراتع و کاه و کلش بجا مانده از محصول	۴/۸۲	۳/۴۰	۰/۰۰۰	۰/۴۰۰	۰/۵۶	۰/۲۴	پایدار
	میزان تأمین علوفه دام‌ها توسط عشایر	-۵/۲۲	۲/۵۵	۰/۰۰۰	-۰/۴۴۵	-۰/۲۸	-۰/۶۱	ناپایدار

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵.

شکل شماره ۴. مدل نهایی بررسی پایداری شاخص‌های توسعه پایدار در بین عشایر ایل نوئی شهرستان چرام

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

جامعه عشایر در ادوار گذشته تا کنون نقش حیاتی و مؤثری را در اوضاع اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی کشور ایفا کرده است. این جامعه در طول تاریخ ۸۰۰۰ هزارساله خود در کشورمان فراز و فرودهای فراوانی را تجربه کرده است و در چند سال اخیر پذیرای تغییر و تحولات بی‌سابقه‌ای بوده است. با عنایت به اینکه در چشم‌انداز ۲۰ ساله کشور، روی آمایش سرزمین و تعادل منطقه‌ای، ایجاد فرصت‌های برابر، ارتقای سطح درآمد و زندگی و توسعه پایدار کشور تمرکز خاصی صورت گرفته است برای جامعه عشایری ساماندهی مناسب توسعه و بررسی پایداری آن و ارائه راهکارهایی در این زمینه از هر جهت پر اهمیت می‌باشد. لذا این تحقیق سعی در ارزیابی پایداری ابعاد توسعه پایدار را در میان کوچ‌نشینان ایل نوئی شهرستان چرام دارد. در این مطالعه هرچه میانگین به عدد ۵ نزدیک‌تر باشد نشانگر پایداری بیشتر و هرچه به عدد ۱ نزدیک‌تر باشد نشانگر پایداری کمتر و میانگین ۳ بیانگر شرایط حد وسط پایداری و ناپایداری مؤلفه او شاخص‌های موردبررسی می‌باشد. نتایج تحقیق نشان‌دهنده این است که در بین ۷ مؤلفه ارزیابی‌شده شاخص اقتصادی، میانگین ۳ مؤلفه بیشتر و میانگین ۴ مؤلفه کمتر از عدد مبنا (۳) می‌باشد به این صورت که در بین ۷ مؤلفه شاخص اقتصادی، ۳ مؤلفه رضایت از درآمد حاصله از شیوه کوچ‌نشینی با میانگین ۳/۴۶، تمایل به سرمایه‌گذاری در امور دامی-زراعی با میانگین ۳/۰۳، دارای شرایط پایداری می‌باشند و تمایل به بیمه کردن دام و اراضی زراعی با میانگین ۳/۱۹، دارای شرایط پایداری در بین عشایر منطقه بوده‌اند؛ و ۴ مؤلفه دسترسی به بازار فروش محصولات دامی-زراعی با میانگین ۲/۶۶، و عرضه تولیدات دامی-زراعی به بازار در زمان مطلوب با میانگین ۲/۸۷، رواج تولیدات صنایع دستی با میانگین ۲/۹۵ و دسترسی به اعتبارات و تسهیلات بانکی با میانگین ۲/۷۲ در شرایط ناپایداری قرار گرفته‌اند. در بین ۸ مؤلفه موردبررسی در شاخص اجتماعی، تنها یک مؤلفه، مؤلفه رضایتمندی از شغل با میانگین ۳/۹۰ دارای شرایط پایداری می‌باشد، ۷ مؤلفه مناسب دانستن توصیه‌های مروجان سازمان امور عشایر و جهاد کشاورزی با میانگین ۲/۱۵، کسب اطلاعات موردنیاز از طریق رادیو و تلویزیون با میانگین ۲/۲۲، مکانیزه کردن امکانات رفاهی و شیوه کوچ و امور دامی-زراعی نسبت به گذشته با میانگین ۲/۷۹، امیدواری به شغل خود در آینده و سازگاری ۲/۹۵، مشارکت و همکاری با دیگر کوچ‌نشینان منطقه ۲/۹۳، کسب اطلاعات موردنیاز از طریق نشریات، کتاب‌ها و ... با میانگین ۲/۴۵ و کسب اطلاعات موردنیاز از مروجان سازمان امور عشایر و جهاد کشاورزی با میانگین ۲/۸۱، در شرایط

ناپایداری قرار گرفته‌اند. همچنین در بین ۶ مؤلفه مورد بررسی در شاخص محیطی، ۴ مؤلفه کشت زراعی جهت تعلیف دام با میانگین ۳/۷۹، سوزاندن مراتع و کاه و کلش بجا مانده از محصول زراعی با میانگین ۳/۴۰، تنظیم زمان کوچ جهت ممانعت از آسیب به مراتع با میانگین ۳/۶۲، تغییر شیوه دامداری و زراعت جهت بهبود و تقویت وضعیت مراتع، با میانگین ۳/۷۵ دارای شرایط پایداری هستند و ۲ مؤلفه تناسب دام و مرتع، با میانگین ۲/۷۵، میزان تأمین علوفه دام‌ها توسط عشایر با میانگین ۲/۵۵، در شرایط ناپایداری واقع شده‌اند. در ادامه جهت مقایسه سطح پایداری بین سه شاخص اقتصادی، اجتماعی و محیطی کوچ‌نشینان ایل نوئی شهرستان چرام میانگین کلی هریک از شاخص‌های سه‌گانه محاسبه گردید (جدول شماره ۵) و مشخص گردید شاخص محیطی با میانگین ۳/۱۱ در شرایط پایداری نسبت به دو شاخص دیگر قرار دارد و شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی به ترتیب با میانگین ۲/۷۴ و ۲/۹۷ شرایط پایداری را دارا می‌باشند. در نهایت جهت ارزیابی پایداری کلی کوچ‌نشینان ایل نوئی شهرستان چرام در سه شاخص اصلی تحقیق، میانگین ۲۱ مؤلفه تحقیق محاسبه گردید و عدد ۲/۹۴ به دست آمد که نشان‌دهنده واقع شدن کوچ‌نشینان ایل نوئی شهرستان چرام در شرایط ناپایدار می‌باشند.

راهکارهای توسعه پایداری عشایر ایل نوئی شهرستان چرام

با توجه به پتانسیل‌های منطقه، استفاده از نظرات عشایر بومی، اساتید دانشگاهی و کارشناسان سازمان امور عشایر استان کهگیلویه و بویراحمد و جهاد کشاورزی شهرستان چرام راهکارهایی جهت توسعه پایداری عشایر ارائه گردید.

- رعایت تناسب بین تعداد دام و ظرفیت مراتع شهرستان
- برنامه‌ریزی برای استفاده از سایر توانمندی‌های منطقه که مکمل فعالیت‌های دامداری می‌باشند
- تسطیح و بهسازی مکان‌های ویژه و برف گیر کوه نور جهت نگهداری بیشتر برف جهت استفاده طولانی تر عشایر
- فراهم آوردن زمینه بیمه دام‌ها و زراعت عشایر شهرستان
- فراهم آوردن زمینه کنترل حیوانات وحشی کوهستان از جمله گرگ و خوک جهت ممانعت از آسیب احتمالی به دام‌ها و مراتع

فهرست منابع

۱. ازکیا، م. (۱۳۷۸)، ارزشیابی اجتماعی و فرهنگی اسکان عشایر دشت بکان استان فارس، جلد دوم، تهران: سازمان امور عشایر ایران.
۲. امان‌اللهی بهاروند، س. (۱۳۷۶)، مسائل و مشکلات کوچ‌نشینان (عشایر) از دیدگاه جامعه‌شناسی. مجموعه مقالات سمینار استراتژی توسعه زندگی عشایر، سازمان امور عشایر ایران، تهران.
۳. بخشی ج. (۱۳۸۶)، آرمان آنالیز اقتصاد تولید و درآمد عشایر منطقه جازموریان شهرستان کهنوج، مجموعه مقالات ششمین کنفرانس اقتصاد کشاورزی و توسعه، مشهد: دانشگاه فردوسی.
۴. تیموری، رحمت اله، فرهودی، ر، رهنمایی، م، قرخلو، م. (۱۳۹۱)، ارزیابی پایداری اجتماعی با استفاده از منطق فازی، (مطالعه موردی: شهر تهران)، جغرافیا، سال ۱۰، شماره ۳۵، صفحات ۱۹-۲۵.
۵. جمعه پور، م، نجفی، غ.، شفیع‌ا، س. (۱۳۹۱)، بررسی رابطه تراکم و پایداری اجتماعی در مناطق شهرداری تهران، جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، سال ۲۳، شماره ۴، صفحات ۱۸۵-۲۰۰.
۶. چلبی، م، عبدلهی، م. (۱۳۸۳)، اسکان عشایر از دیدگاه جامعه‌شناسی توسعه، مجله برنامه و توسعه موسسه عالی در برنامه‌ریزی و توسعه، شماره ۱ و ۲، تهران، صص ۷۵-۵۱.
۷. حبیبیان، سید ح، مهرابی، ع، ارزانی، ح، شوکت فدایی، م. (۱۳۸۳)، بررسی و مقایسه وضعیت تولید و بهره‌برداری از مراتع ییلاقی بین عشایر کوچنده، اسکان یافته خودجوش و هدایت شده در دشت بکان، مجله منابع طبیعی ایران، جلد ۵۷، شماره ۲.
۸. حسام، فضل الله، موسویان، م. (۱۳۶۷)، از کوچ روی تا اسکان، انتشارات سازمان برنامه و بودجه.

۹. دهقانی، ا، صیدایی، ا، سیروس ش. (۱۳۹۱)، سنجش و بررسی شاخص کیفیت زندگی در کانون‌های اسکان عشایری، مطالعه موردی، کانون‌های اسکان عشایری استان‌های فارس و اصفهان، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی سال ۱۲، تهران، صص ۷۷-۹۶.
۱۰. ریاحی، و، عابدینی راد، آ. (۱۳۹۱)، اسکان عشایر بازتاب‌های فرهنگی، مجله انسان‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.
۱۱. زاهدی، ش، نجفی، غ. (۱۳۸۵). بسط مفهومی توسعه پایدار، فصلنامه مدرس، سال دهم، شماره ۴، دوره زمستان.
۱۲. سازمان امور عشایر ایران (۱۳۸۴)، مجموعه مقالات همایش ملی ساماندهی عشایر ایران، انتشارات سازمان امور عشایر ایران، چاپ اول، جلد اول.
۱۳. سالم، ج. (۱۳۸۷)، تأثیر خشک‌سالی بر فرآیند زندگی عشایری طایفه طاهری در حوزه شهرستان طبس، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۱، شماره ۴، صص ۸۹-۱۲۴.
۱۴. شکور، ع، طبیعی، ح، باقر زاده، م، واحد پور غ. (۱۳۹۲)، سنجش عوامل اجتماعی و اقتصاد مؤثر بر اسکان عشایر استان فارس، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال سوم، شماره ۹، مردشت، صص ۱۱-۱.
۱۵. صابریان، ع، لطفعلی پور، م. (۱۳۸۲)، بررسی وضعیت اقتصادی-اجتماعی عشایر شهرستان شیروان و ارائه راهکارهای مناسب جهت ساماندهی به زندگی آن‌ها، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۰۶۹، صص ۱۵۲-۱۳۳.
۱۶. صیدایی، ار. (۱۳۸۷)، چشم‌انداز جامعه عشایری ایران در افق ۲۰ ساله آتی، نشریه علوم جغرافیایی، جلد ۹، شماره ۱۲.
۱۷. صیدایی، ا، پاپلی یزدی، م، پیر دیگر، ژ. (۱۳۸۳)، ارزیابی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کانون‌های اسکان عشایر، مجموعه مقالات همایش ملی ساماندهی جامعه عشایر ایران، تهران، جلد اول.
۱۸. صیدایی، ا، جمشیدی، عا، جمینی، د، جمشیدی، م. (۱۳۹۲). تحلیلی بر اثرگذاری اشتغال زنان مناطق عشایری بر اقتصاد خانوارهای آن‌ها (مطالعه موردی: عشایر شهرستان چرا داول) فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال سوم، شماره ۱۲.
۱۹. عزیزی، پ. (۱۳۸۷). بررسی ساختار اقتصادی-اجتماعی ایل شاهسون، چاپ اول، تهران، نشر قو مس.
۲۰. کاظمی، محمد، شکویی ح، (۱۳۸۱)، سنجش پایداری اجتماعی توسعه شهر قم، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۴۳، صفحات ۶۵-۷۸.
۲۱. کریمی، ا. (۱۳۸۳)، توسعه پایدار مناطق ایل‌نشین ایران، نامه انسان‌شناسی، سال سوم، شماره ۶، پاییز و زمستان.
۲۲. کفیل زاده، فر، اسماعیلی زاده، ع، سیدان، م. (۱۳۸۱)، اقتصاد تولید بخش دامداری عشایر کوچنده و اسکان‌یافته مطالعه موردی ایل کرد، اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال دهم، شماره ۳۸.
۲۳. لطفی، ک. (۱۳۹۴). اصلاح نژاد دام عشایر، ماهنامه دام و کشت صنعت، شماره ۱۸۳، صص ۶۸.
۲۴. مرکز آمار ایران (۱۳۹۰) سایت مرکز آمار ایران.
۲۵. معینی، م. (۱۳۸۶)، مطالعه روند شکل‌گیری مسکن در تازه‌آبادی‌های عشایری-نمونه موردی تازه‌آباد گل افشار سمیرم اصفهان، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۳۳.
۲۶. مهدوی، م، رضایی، پ، خانی، ف. (۱۳۸۷)، سنجش نگرش عشایر اسکان‌یافته نسبت به اسکان در استان چهارمحال و بختیاری، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۲، شماره ۳، صص ۱۳۷-۱۶۲.
۲۷. مهدوی، م، رضایی، پ، قدیری معصوم، م. (۱۳۸۶) روستاهای برآمده از اسکان عشایر و چالش‌های آن، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۰، شماره ۱.

1. Baker. Susan, 2006, Sustainable Development, Rout ledge, London- New York;
2. Barron,i.and Gaunlett,E,2002,HousingandSustainbleCommunities, ndicatorsproject, western westernAustrian conucil of social service.
3. Brandon, P.S. and Lombardi, P. 2005. Evaluating Sustainable Development in the built Environment, by Blackwell Science Ltd.
4. Hens. Luc & Nath. Bhaskar, 2005, The World Summit on Sustainable Development, The Johannesburg Conference, Springer, Netherlands
5. Mak, M. and Clinton Peacock, J. 2011. Social Sustainability: A Comparison of Case Studies in UK, USA and Australia. Poster presented at the 17th Pacific Rim Real Estate Society Conference, Gold Coast.
6. Vouvaki. D. and Xepapadeas, A. 2008. Changes in social welfare and ustainability: Theoretical issues and empirical evidence, Ecological Economics, 67: 673-484.
7. WCED, (1987),The Brundtland report; Our common Future, Oxford University